

אלימות המתנחלים משתנה, ומתחילה להזכיר את הקו קלוקס קלאן

זה התחיל בשטחים הפתוחים, עבר לכפרים הפלסטיניים, וכעת נכנס לתוך הבתים, עם כנופיות שפושטות באישון לילה, זורעות הרס ומציתות אש. אני מתבונן במחוללי הפוגרומים האלה, ורואה בעיניהם את מי שרדפו את אבותיהם במשך דורות. איך יצרנו בקרבנו את בני דמותם של שונאינו?

מיכאל ספרד 09.02.2022 17:33

בסוף יוני 2018 יצא יוסף עזה, פלסטיני תושב שכונת תל-רומיידה בחברון, כמנהגו מדי יום להתאמן ברחוב. עזה היה אז בן 22 ונחשב לאחד משחקני הכדורגל המבטיחים בפלסטין ואף שיחק בנבחרת הנוער הלאומית. במשחקים הבינלאומיים הוא לבש את חולצה מספר 18. אלא שבחברון הכבושה אין מתקני אימונים לפלסטינים וכדי לשמור על כושר עזה נאלץ להתאמן מדי יום במשך שעתיים ברחוב. האימון כלל ריצה עם משקולות המוצמדות לידיים ולרגליים, סדרות של תרגילי כוח, שכיבות סמיכה, כפיפות בטן, ואז ספרינטים בלי משקולות.

חיילים המוצבים בחברון הכירו את הכדורגלן של תל רומיידה, והיו כאלה, כך סיפר לי, שאף עודדו אותו בעת שהתאמן. אלא שהניסיון לייצר נורמליות במקום הכי לא נורמלי בעולם נידון לכישלון, ובאותו יום של תחילת הקיץ האימון השתבש. כמה צעירים יהודים תושבי ההתנחלות בעיר הגיעו למקום ובשעה שעזה רץ לצד השני של הרחוב קיללו אותו, לקחו את המשקולות שהשאיר על הרצפה והשליכו למכולת זבל. עזה הבחין בכך, צעק לעברם שיחזירו לו את רכושו וקרא לחייל שעמד בקרבת מקום להתערב. בתוך שניות האירוע הידרדר. אחד המתנחלים צעק לעזה שהרחוב שייך ליהודים ושיילך להתאמן ברחוב אחר. מתנחל אחר יידה עליו אבן שפגעה בקרסולו ופצעה אותו. מתנחל שלישי התיז עליו גז פלפל. אביו של מתיז הגז שהגיע חמוש בריצה לשמע המהומה, דרך את נשקו וכיוון אותו אל עזה. פלסטינית שניסתה לתעד את המתרחש הוכתה, מכשיר הטלפון הנייד שלה נותץ ואחד הנערים היהודים משך את החיג'אב שלה והסיר אותו מראשה.

שנה אחרי האירועים האלה, ישבתי בבית קפה בתל אביב ועברתי על טיוטות של עררים שכתב המתמחה שלי על החלטות של משטרת מחוז שומרון ויהודה. כיועץ המשפטי של ארגון זכויות האדם הישראלי "יש דין", משרדי ייצג שנים רבות פלסטינים שנפגעו מאלימות מתנחלים. לאורך השנים עברו תחת ידינו מאות רבות של תיקים. הסטטיסטיקה של תוצאות טיפול המשטרה בתלונות פלסטינים מדכאת. במשך יותר מעשור וחצי, באופן עקבי, 92% מהתלונות נסגרו ללא הגשת כתבי אישום נגד העבריינים. מתוכן, בשמונה מעשרה תיקים הסגירה נעשתה בנסיבות המלמדות על כישלון חקירת.

הכשלים הם בעבודת משטרה בסיסית: אי-גביית עדות מעדי ראיה, קבלת טענת אליבי של חשוד בלי לבדוק אותה, הימנעות כרונית מביצוע חיפוש בבתים של חשודים, אי השקעה של מאמץ ולו קל לאתר חשודים גם כשיש פרטים וסימנים מזהים, תיעודים רשלניים של הזירה והיעדר מוחלט של מסדרי זיהוי. פעולות שבאמת לא צריך להיות שרלוק הולמס כדי להבין שצריך לבצע. במקרים שבהם יש סיכוי לבצע השלמות חקירה, אנחנו מגישים ערר ומקווים שלמישהו במערכת אכיפת החוק יהיה אכפת. בשפתם המשפטית, היבשה לרוב, מאות העררים שהגשנו לאורך השנים הם ארכיון מרתיח של אלימות משפילה ושל גזענות אכזרית הנתקלות בחומה של אדישות שלטונית מערכתית. ועכשיו בתל אביב, הדיסוננס בין התוכן של העררים שקראתי, והאווירה העולצת והטרנדית בבית הקפה שבו ישבתי, לא יכול היה להיות קיצוני יותר.

בין טיוטות העררים שניבטו אליי ממסך המחשב היה גם הערר על סגירת תלונתו של עזה. מתברר שהשוטרים שהגיעו למקום עצרו, כמה אופייני, את עזה ולא את תוקפיו. הוא נחקר בחשד לתקיפת המתנחלים. הם לא נחקרו כלל. תלונתו על האלימות כלפיו ועל גניבת המשקולות שלו זכתה להתעלמות מוחלטת. בעודי קורא את חומרי התיק, את עדותו של "החשוד", את העדות של החייל

שבכנות נדירה סיפר שהישראלים הם שיצרו פרובוקציה וחתרו לאלימות, את הדיווח של השוטר שהגיע למקום וראה שעזה אכן כדבריו נפצע ברגלו (אבל התמונה שצילם נעדרה באופן מסתורי מהתיק), התגברה בי התחושה שכבר שמעתי את השם הזה — יוסף עזה. שזו לא הפעם הראשונה שאני מייצג אותו. יוסף עזה, יוסף עזה, בוודאי! יוסף הקטן! השם שלו עזב את התאים האחוריים של המוח שלי, חדר מבעד למאות הפלסטינים שלסיפורם נחשפתי לאורך השנים, והתייצב בקידמת ההכרה: נזכרתי. יש דין ואני טיפלנו בעניינו 14 שנים קודם לכן.

הישאם עזה פתח את הדלת עם חיוך רחב. לא הבנתי איך אדם במצבו יכול עדיין לחייך. בית משפחת עזה, הממוקם על צלע הגבעה, נראה מרחוק יפה מאוד. בית אבן צמוד קרקע מוקף גינה, בסגנון שירושלים וחברון נתברכו בו. אבל כשמתקרבים הקדרות משתלטת. הגפן שסובבת את הבית כגדר נראתה יבשה וחסרת חיים. לקח לי רגע להבין את הסיבה לכך: מישהו ניסר את כל הגזעים שמחברים אותה לאדמה. היא מרחפת באוויר סביב הבית כמו רוח רפאים. מעל הגינה, בין צלע ההר לגג הבית, המשפחה מתחה יריעת פלסטיק שמסתירה את השמים. על היריעה ערימות של זבל וחיתולים משומשים, שלדברי הישאם נזרקו על-ידי שכניו המתנחלים שגרים במעלה הגבעה. היריעה נועדה למנוע מהזבל לנחות בגינה. הישאם עצמו בעל מוגבלות, ידו משותקת אחרי שב-1994 חיילים עצרו אותו באופן אקראי ברחוב ופקדו עליו לטפס על עמוד חשמל ולהוריד דגל אש"ף שתלו צעירי העיר. הוא התחשמל ומאז ידו תלויה לצד גופו. כיוון שעבד במתפרה, הוא איבד באותו יום גם את פרנסתו.

הישאם מוביל אותנו לסלון הבית שם חיכה לנו בנו יוסף בן התשע. הסיבה לבואנו היא שאחת המתנחלות שמתגוררות מעליהם, בקרוואנים של ההתנחלות שבתל רומיידה, תקפה את יוסף ושברה את שיניו. בסיוע יש דין המשפחה הגישה תלונה למשטרת ישראל. הפעם המשטרה דווקא הגישה כתב אישום, אבל כשלי החקירה שלה עתידים היו (אז עוד לא ידענו) להביא לזיכוייה של החשודה בתקיפה. "ההתלבטות והקשיים", כתבה שופטת בית משפט השלום בירושלים שדנה בתיק, "יכולים היו להימנע אילו פעלה המשטרה באופן המקובל, וביצעה את מסדרי הזיהוי, בין זיהוי חי ובין בתמונות, בסמוך לאחר האירוע".

14 שנים חלפו, יוסף הקטן הפך לשחקן נבחרת פלסטין בכדורגל, והוא עדיין חוטף מכות ממתנחלים ומופקר על-ידי גורמי אכיפת החוק הישראליים.

עבריינות של אזרחים ישראלים כלפי פלסטינים ורכושם בגדה המערבית, שעלתה לאחרונה לכותרות בישראל רק בזכות העובדה שהיא הופנתה לפעילי זכויות אדם ישראלים-יהודים, איננה רק תופעה פלילית. יש לה השלכות אסטרטגיות והיא מהווה הלכה למעשה כלי שישראל נהנית ממנו כדי לייצר באופן חד-צדדי שינויים בעלי השלכות מדיניות ולבסס את שליטתה בשטח שכבשה ב-1967. עבריינות מתנחלים מתרחשת יום-יום בכל רחבי הגדה והיא דוחפת באופן שיטתי את הפלסטינים משטחי המחיה שלהם. חוליות של מתנחלים משתלטות על אדמות בכוח הזרוע, עוקרות מטעים, מכות חקלאים פלסטינים ומטילות אימה על קהילות שלמות. בשטחים שאליהם הם פולשים, מתנחלים בונים או נוטעים באופן לא-חוקי ויוצרים נוכחות עבריינית קבועה. הדבר מתרחש בעיקר באזורים הכפריים, אבל גם בחברון ובירושלים.

המתבונן מן הצד ישרטט את קווי הנוכחות של המתנחלים בהתאם לאזורים הבנויים של ההתנחלויות, או הכבישים הטבעתיים שמקיפים אותם, אבל זו תהיה תמונה חלקית ומטעה. כדי להבין את המציאות הטריטוריאלית יש לדבר עם החקלאים הפלסטינים. הם יצביעו לאופק ויספרו לכם שאם יחצו את הוואדי או את העץ הגדול, אזור שפעם היה נגיש להם, הם מסתכנים כיום בתקיפה על-ידי מתנחלים. קווי הגבול האמיתיים, כך יתברר לכם, בלתי-נראים. אלה הם קווי האלימות שנעים ללא הרף ודוחקים את הפלסטינים למובלעות שהולכות ומצטמקות. החלקה שהיתה זירת הקרב אתמול נכבשת היום, והחלקה הסמוכה לה והקרובה יותר לבתי הכפר תהפוך מחר לזירת המאבק החדשה.

הנתונים של יש דין מ-17 שנות פעילות הארגון מצביעים על תהליך עקבי ומצמרר של תנועת זירת

האלימות המרכזית מהשטחים הפתוחים אל הכפרים הפלסטינים, ובשנים האחרונות אף לתוך הבתים, כשכנופיות של מתנחלים פושטות באישון לילה ותוקפות בסגנון קו קלוקס קלאן. חבריהן מיידים אבנים, מנפצים חלונות ומציתים אש. מבין כמעט 1,500 התיקים שטיפלנו בהם בשנים אלו, כמעט מחצית היו עבירות של פגיעה ברכוש, שליש עבירות אלימות, וכמעט כל היתר, 12%, אירועי השתלטות על אדמות. ואלה רק התלונות שהגיעו ליש דין. יש בוודאי אלפי מקרים שלא הגיעו אלינו.

היחס של הרשויות הישראליות, של כל הרשויות תחת כל הממשלות, לעבריינות האידיאולוגית הגזענית הזאת, הוא למרבה הבושה אינסטרומנטלי. קצת כמו היחס של ממשלת ישראל ל-NSO ולתוכנת המעקב פגסוס שפיתחה ושעל-פי תחקירים עיתונאיים נמכרה לרודנים ולדיקטטורות ברחבי העולם ומשמשת במלחמתם בעיתונאים ובפעילי זכויות אדם מתנגדי משטר. כמו עם פגסוס, כך גם לגבי עבריינות מתנחלים, ממשלות ישראל לעתים ממש משתפות פעולה עמה ומתירות אותה, לעתים מאפשרות אותה בקריצת עין, לעתים מעלימות עין, ולעתים — כשהנזק התדמיתי קשה להכלה — מזילות דמעות תנין, מגנות ומבטיחות לטפל בעניין.

אלא שהראיות לסיוע שמעניקה ממשלת ישראל לעבריינות מתנחלים הן רבות וחד-משמעיות. הנה רשימה חלקית: מדיניות של סגירת שטחים שבהם יש "חיכוכים" (מילה מכובסת להתנפלות אלימה של מתנחלים על חקלאים פלסטינים), שתוצאתה היא שבריוני ההתנחלויות מקבלים את מבוקשם ועיבוד הקרקע בידי הפלסטינים מוגבל או נמנע כליל; פרקטיקה נפוצה ומתועדת היטב של עמידה מנגד של חיילים אל מול התפרעויות של מתנחלים, תוך הפרת החובה המשפטית הברורה שחלה עליהם להגן על המותקפים ולעצור את המתקיפים. זו פרקטיקה שמקורה למעלה, אצל מפקדי צה"ל, שאולי לא פוחדים מאיראן אבל משתינים במכנסים מהמחשבה שראשי המתנחלים ישתמשו בכוחם הפוליטי לפגוע בעלייתם בסולם הדרגות. מפקדי חטיבות אמרו לי אישית שהם מנחים את פקודיהם להשאיר את המתנחלים למשטרה, למרות שהם יודעים שעד שהמשטרה תגיע העבירה תבוצע והעבריינים ייעלמו; הכשרה בדיעבד של בנייה מסיבית לא-חוקית בידי מתנחלים, כולל הפקעת אדמות לצורך כך (בנוהל עם השם המכובס — "הכרזה על אדמות מדינה"). בשנים האחרונות הכשיר הצבא בהוראות הדרג המדיני עשרות מאחזים ושכונות שכולם נבנו ללא היתרי בנייה ובניגוד לתוכניות המתאר, מה שהעביר באופן ברור למתנחלים את המסר שהחוק שמגביל השתלטות על אדמות ובנייה נועד לפלסטינים, לא להם, ושאלם יבנו יקבלו את האישורים בדיעבד וגם אם לא יקבלו אישורים עדיין לא יפעלו לפנותם, והצבא ישמור עליהם ויאפשר את ישיבתם הלא-חוקית במקום; השלמה עם רמתם המקצועית הנמוכה של גורמי אכיפת החוק המיועדים למאבק בעבריינות מתנחלים, עד כדי כך שמשטרת מחוז ש"י היא סוג של דחליל חסר נשמה, משטרה מקרטון שנועדה לצורכי פוטו-אופ בלבד; ותמיכה פוליטית ומימון ציבורי של מאחזים וחוות חקלאיות יהודיות שמהם יוצאים הפוגרומים הכי קשים נגד קהילות פלסטיניות.

וכך מושגת הסינרגיה במלאכת הנישול והייחוד של הגדה המערבית: ממשלת ישראל עושה באופן סדור, רשמי וגלוי את מה שהמגבלות המדיניות והפוליטיות מאפשרות לה, והמתנחלים העבריינים משלימים את החללים. כמו משפחת פשע שראשיה שומרים על חזות מהוגנת בזמן שחייליהם בוזזים ופוצעים את מי שעומד בדרכה. עבריינות מתנחלים מונעת גישה של פלסטינים לאדמות ושימוש בהן, ובאזורים מסוימים אף גורמת לטרנספר שקט של משפחות שעוברות למקומות אחרים בחיפוש אחר פרנסה חלופית או חיים בטוחים יותר, וכך היא מפנה שטחים שהממשלה מקצה בתורה לפיתוח יהודי.

קחו לדוגמה את המאחז אביתר: במאי 2021 פלשו כמה משפחות מתנחלים לאדמות ששייכות מוניציפלית לכפר הפלסטיני ביתא. הם פרצו דרכים, הניחו תשתיות והציבו קרוואנים במקום. כל הפעולות, כולן עד האחרונה שבהן, בלתי-חוקיות, ונעדרו אישורים נדרשים. בהפגנות השבועיות שקיימו תושבי ביתא במחאה על הקמת המאחז הגיב הצבא בירי חי שממנו נהרגו עד היום תשעה מתושבי הכפר. ב-2 ביולי התפנו תושבי המאחז בהתאם להתחייבות של שר הביטחון לבחון את מעמד הקרקע ושאלם יתברר שהיא לא פרטית תוקם שם ישיבה שתהפוך בהמשך ליישוב אזרחי. לאחרונה היועץ המשפטי היוצא, ד"ר אביחי מנדלבליט, אישר את המתווה להכרזה על אדמות מדינה במקום ותכנון יישוב, מתווה שעושה צחוק משלטון החוק ובעיקר מראה שהממשלה והעבריינים הם שותפים לפשע. וכשהמתווה יתממש ייווצר רצף בין כמה התנחלויות באזור תוך ניתוק הרצף שבין הכפר ביתא לשני הכפרים הסמוכים לו, יתמא וקבלן.

יש מקומות בגדה שהתקפות מתנחלים על שכניהם הפכו למנהג המקום. יש מקומות שמהם זורמים לטלפון הנייד שלי סרטוני אלימות מתנחלים כל שבת. עד כדי כך שעושה רושם שיש התנחלויות שבהן הנוהג הוא שעם סיום התפילה בבית הכנסת, הקהל יוצא מעזרת הגברים ל"מצוות" יידוי אבנים על הפלסטינים בכפר השכן. חבורות־חבורות של אנשים שיש להם אזרחות, יש להם כוח פוליטי, יש להם צבא ששומר עליהם ומגבה אותם ויש להם זכויות, יוצאים למשימת הגניבה של כבשת הרש. לפגוע בפרנסתם הדלה של בנות ובני קהילה שזה חמישה וחצי עשורים מופשטים מזכויות האזרח שלהם, שאינם בוחרים ואינם נבחרים ואין להם נציגות באף מוקד כוח שבו נקבע גורלם. שביטחונם האישי תלוי בנכונות של חיילים ושוטרים, שהם אחי ואחיות הפורעים, להגן עליהם מפני אלו שעבורם ההתפרעות הגזענית היא עונג שבת.

כל פעילת זכויות אדם בגדה יודעת שמלבד סופי השבוע גם ימי החופשות מבתי הספר הם מועדים מועדים לפורענות. עקירת עצי זית וגניבת יבולם של חקלאים פלסטינים היא עבור חלק מצעירי ההתנחלויות מה שצפייה ביוטיוב והעלאת סרטונים לטיקטוק הינה עבור נערים במקומות יותר שפויים.

אני מתבונן בצעירים האלה, מוטרפי הגזענות והשנאה, ובמבוגרים יותר שמשמשים להם מנהיגים רוחניים, המחדירים בהם רעיונות רעילים של עליונות יהודית, ורואה את כל האנטישמים שרדפו את הוֹרֵי־הוריהם ואת הוֹרֵי־הוֹרֵי במשך הדורות. יש רגעים שפניהם מתחלפים בראשי עם פניהם של מגרשי היהודים מספרד, עם מבצעי הפוגרומים בערבות רוסיה ואוקראינה, עם שורפי בתי הכנסת בעשרות מקומות בעולם במשך מאות שנים. איך יצרנו בקרבנו את בני־הדמות של רודפינו? איך קרה לנו שאחרי שהשתחררנו מצוררינו, היום אלה אנחנו שעושים לרעינו את מה ששנא עלינו? ואיך זה שהאנטישמיות החדשה הזאת נהנית מהתמיכה והגיבוי של ממשלת מדינת היהודים?

בהתאם לפרוטוקול חברון, העיר חולקה. החלק שבו מצויות ההתנחלויות היהודיות נשלט באופן מלא על ידי ישראל. 34,000 פלסטינים וכ-800 ישראלים. אלימות מתנחלים והגיבוי הצבאי לשליטתם במרחב היא אחת הסיבות להגירה שלילית של פלסטינים מהחלק הזה של העיר, בעיקר מהרחובות הסמוכים להתנחלויות. משפחת עזה היא אחת מהמשפחות האמיצות שלמרות הקושי נשארה בביתה שבתל רומיידה. הערר שהגשנו עבור יוסף הביא אמנם לפתיחה מחדש של חקירת תקיפתו בזמן האימון, אבל התיק נסגר שנית, בנימוק ש"העברין לא נודע". אחרי שנים של טיפולים רפואיים הישאם עדיין לא עובד, ויוסף, שהפך למפרנס העיקרי, נאלץ לתלות את חולצה מספר 18 ולוותר על חלמו לשחק בנבחרת פלסטין.

מיכאל ספרד הוא עורך דין המתמחה במשפט בינלאומי של זכויות האדם ובדיני מלחמה, מחבר הספר "החומה והשער: ישראל פלסטין והמאבק המשפטי לזכויות אדם"